

Памяці Тараса Шэвчэнкі

(у 50-летнюю гадаўшчыну яго сьмерці).

26 лютаго гэтаго году вялікі дзень на Украіне: пяцьдзесят гадоў таму назад памёр найслаўнейшы песьняр украінскага народу, Тарас Шэвчэнко

Імя Шэвчэнкі цесна злучэно з мукамі і сьлезамі народу ў часах прыгону: сам сын украінскага мужыка-падданага здабываў ён сваю славу крывёй і потам; ад калыскі прывыкаў да гора, бяды і працы; пачынаў працу, як пастух, парабак, панскі лякай Граматы вучыў яго цэркоўны дзяк. Але маючы ад прыроды вялікі талент, Шэвчэнко скоро звернуў на сябе увагу прэдаўнікоў інтэлігенціі таго часу, і гурток людзей добрай волі ня мог спакойна глядзець, як рабілася крыўда такому нештодзеннаму чэлавеку: Шэвчэнка за 2^{1/2} тысячы руб выкупілі с панскай няволі, а пасля і яго радню. Як вольны чэлаvek, ён паступіў у Пецербурскую Малярскую Акадэмію, скончыў яе і пасьпяшыў на дарагую яму Украіну, каб служыць свайму народу. Пакінуўшы малярство, ён пачаў пісаць вершы і зусім пасьвяціў сябе літэратуры.

„Прыпадак падараваў Украіне чэлавека, каторый сілай свайго таленту ўлажыў жывую душу ў тое, што мо ешчэ доўга дрэмалобы; Шэвчэнко зыграў такую роль ў справе адраджэньня украінскага народу, якая рэдка прыпадае на долю аднаго чэлавека. Шэвчэнко паказаў, што мова, ў якой ён пішэ вершы, ня можа быць некультурнай або не самабытнай; гісторычнае прошлае, каторае звініць—трапешчыць у яго гарачых вершах, не магло не ўвайсці глыбока ў душы украінцоў; тая народная душа, што давала сілу поэзіі Шэвчэнкі, тое багацтво перэлівоў у яго песьні, тые змаганьня настраенёў, абразоў, думак, то мяккіх-ласкавых, то магуча—пекных, то сумных, то гнеўных—мсьціцельных—усё гэта пацьвярдзіло перад усім сьветам, што украінскі народ не патрэбуе чужых апекуноў, калі ён сам патрапіў стварыць сваю літэратуру і культуру *)

Жывое слово Шэвчэнкі знаходзіло адгалосак серэд украінцоў, будзіло, сагрэвало, давало гарт і сілу да працы.

Ідэі—думкі яго належаць да найвялікшых; ён ішоў у першых радах людзей, што змагаліся за скасаваньне паншчыны; стойкі абаронай правоў пакрыўджэных і пагарджэных, Шэвчэнко стаяў за скасаваньне прывілеёў вышэйшых станоў, за свабоду

*) Глядзі „Історія украінскага народа“ проф. Александры Ефіменко.

слова, і друку, за свабоду веры. Думаў аб роўнасьці ўсіх славянскіх народаў і відзеў спаўненьне гэтай думкі толькі тады, калі будзе дана можнасць незалежнага развіцця ўсім славянскім народам, калі цэлая народная маса прымець учасць у далейшым развіцці агульна-людзкага жыцця. У творах сваіх успамінаў славу свайго і нашага народу. Па даносам ворагоў ён за свае перэкананьня і думкі, за свае заданьне будзіцеля-паэта быў выслан далёка за граніцу роднай Украіны у Орэнбург. Там аддалі яго пад сільны надзор і нават забаранілі пісаць. Пасьля 10-летней ссылкі Шэвчэнцы пазволілі вярнуцца ў Пецербург. Ссылка на здароўі Шэвчэнкі адбілася надта дрэнна, дый халодна туманны наднеўскі горад ешчэ больш надарваў слабыя яго сілы і у першыя дні скасаваньня прыгону—26 лютага—Шэвчэнко памёр. Уміраў бачучы, што найвялікшая яго ідэя споўнілася.

Народ украінскі прывёз цэла свайго будзіцеля-паэты на Украіну, на берэг Днепра, насыпаў курган-магілу. Стаіць гэта магіла і, як да Пантэону Украіны, ідзе да яе украінскі народ на пакланеньне свайму „бацьцы“. Так споўнілі украінцы адну з „Заповедзей“ свайго „бацькі“, а цяпер працай над нацыянальным адраджэньнем спаўняюць і далейшыя.

Нам, беларусам, Шэвчэнко тым дораг, што ён ужо больш як поўсталецьця выказываў тые думкі, якімі мы цяпер жывем. Не адзін з нас прагнуўся, чытаючы „Кобзара“. Шэвчэнко нам паказвае, як ісьці; вось, прыслухаймося, што кажэ „бацька Украіны“:

„Падзівіцесь на рай ціхі,
На родну краіну;
Пакахайце шчырым сэрцэм
Цёмную руіну!
Раскуйцесь, братайцесь!

У сваей хаці—свая праўда
І сіла і воля.

Німа другой такой краіны
Нічога роднаго німа;
А вы прэцёся на чужыну
Шукаць прывольнаго жыцця,
Добра сьвятога, болей волі,
Братэрства супольнаго...

Знайшлі,
Нясьлі, нясьлі с чужога поля
І на Украіну прынясьлі“.

Але не заўсягды бывае гэта, каб папраўдзі прыносілі што небудзь добрае у родну хату, і Шэвчэнко звертаецца да тых, што свае сілы аддаюць на карысьць чужынцам а не стараюцца працаваць для ўласнаго народу; замест таго, каб працаваць для сваей бацькоўшчыны,—кажэ паэт,—

„Ізноў вы скуру дзерэцё
 З братоў нешчасных хлебаробоў!
 І сонца праўды засеваць
 Ў чужых краёх і на чужыне
 Прэцёся ізноў!...“

Да паноў, што стаялі за прыгон, Шэвчэнко кажэ:

„Апомніцеся! Будзьце людзі,
 Бо ліха вам будзе:
 Раскуюцца неўзабаве
 Закаваны людзі,
 Прыйдзе суд, і загавораць
 І рэкі і горы...“

А адрокшымся ад бацькоўшчыны прарочыць:

„... Дым хмараю заступіць
 Сонцэ перэд вамі,
 І на векі праклянець
 Сваімі сынамі“.

Якую вагу Шэвчэнко прыпісвае навуцы ў роднай мове, відаць з гэтых слоў яго:

„Як бы вы вучылісь, як трэба
 То і мудрасьць была бы свая;
 А то залезеце на неба:
 „І мы—ня мы, і я—не я!“

Разумеў добра Шэвчэнко, што навука у чужой мове толькі і робіць, што „я—не я...“

І клічэ гарача паэт, каб ні на каго не угледаліся яго браты, а каб самі сьмела браліся за сваю вялікую справу:

„...Усе мовы
 Славянскага люду—
 Ўсе знайце, а сваей?—
 >Дасць Бог, калісь будзем
 >І па свому гаварыць,
 >Як чужынец скажэ,
 >А да таго і Гісторыю
 >Нам нашу раскажэ!«...“

У сваіх творах Шэвчэнко вучыць народ яго гісторыі, каб ведаў, хто ён такі:

„...гісторыя—поэма
 „Вольнага народу!“

Шэвчэнко гарача жадаў, каб усе украінцы жылі, як браты, ўзіраючыся на вялікую будучыну, калі

„...сьвет ясны, прамяністы,
 Новы засіае...
 Абніміцеся, кахайцеся,
 Вяс я заклінаю!“

Словы вялікага украінскага песьняра пісаны крывёй з сэрца яго і заўсягды будуць для украінцоў сьвятымі «Заповедзямі». За

імі ідзе і цяпер украінскі народ і будзе новае жыццё, аб якім «Бацько Тарас» толькі думкі снаваў. Дык нехай жэ словы Шэвчэнкі будуць і для нас, беларусоў, падмогай у змаганьні жыцця. Чэсць і слава памяці Тараса Шэвчэнкі!

А. Бульба *)

Тарас Шэвчэнко і беларусы.

З усіх славянскіх літэратур найбольш блізкай да беларускай пісьменнасці трэба лічыць літэратуру украінцоў. Блізкасць гэта вырабілася цэлымі сталеццямі супольнага літэратурнага жыцця і гісторычнай долі.

Калі глянуць у літэратурную мінуўшчыну беларускага народу, калі прыпомніць ці найдаўнейшыя рукапісныя памятнікі,—як напрыклад *Слово аб Палку Ігорэвым*, ці кніжкі друкаваныя беларусамі і украінцамі,—супольнасць гэтага жыцця відаць за ўвесь час ад XV да XVIII сталецця ў безпрэрыўных літэратурных зносінах вучоных, брацтваў ды манастыроў.

Кніжкі, друкаваныя беларусамі і украінцамі, разыходзіліся тысячамі і на Беларусі і на Украіні. Можна сказаць, што не было такой бібліотэкі ў абодвух народаў, дзе не было бы кніжэк, друкаваных ці ў Вільні, ці ў Кіеві, ці у Львові. Гэтакі вялікі абмен кніжкамі рабіўся затым, што напісаны яны былі ў адной супольнай мові, лёгка зразумелай і для беларусоў і для украінцоў.

Дзякуючы супольнасці кніжнай мовы, беларусы і украінцы карысталі, значыць, і з адной супольнай літэратуры. Гэтак было і ў часі нацiональнага упадку абодвух народаў—да канца XVIII сталецця, пакуль *народныя* мовы—беларуская і украінская—не зрабіліся мовамі літэратурнымі. Тады толькі наступіў раздзел і у літэратуры, і кожны з гэтых двух братніх народаў пайшоў у жыццё сваім ўласным шляхам.

Аднак і пасля раздзелу літэратурныя зносіны ня скончыліся. Пачынаючы ад Манькоўскага, каторы адзеў у беларускую апратку *Энеіду* Котлярэўскага, і канчаючы сучаснымі беларускімі пісьменнікамі, украінская літэратура не перэстала цікавіць беларусоў. Па пратоптанай дарожцы, «Сьледам за дзедам», як кажэ народная прыказка, ідуць і новыя беларускія пісьменнікі. Украінская літэратура, найбольш дэмакратычная з усіх славянскіх літэратур,—украінскі тэатр, які трэба лічыць за найбольш багаты і чыста народны у праўдзiвым значэньні гэтага слова,—ня могуць не цікавіць беларусоў, каторыя ешчэ ня скоро зраўняюцца з украінцамі.

*) Вершы Шэвчэнкі да гэтай стацьці перэлажыў А. Гурла с Капыля. Гл. «Кобзар»—«Да памершых, жывых і ненароджэных землякоў маіх».

Усе гэтыя прычыны зрабілі тое, што цяпер німа інтэлігентнага беларуса, для каторага украінская мова была бы чужой і незразумелай.

І у украінцоў пасья літэратурнага раздзелу цікавасць да беларушчыны не прапала.

Першым з украінцоў, каторы зацікавіўся пачаткамі беларускага літэратурнага адраджэньня, быў вялікі Кабзар Украіны, Тарас Шэвчэнко. Жывучы ў Пецербурзе, пазнаёміўся Шэвчэнко ў 1839 гаду з беларускім пісьменнікам Янам Баршчэўскім. Каля Баршчэўскага сабіраліся тады і другіе беларусы, і вось усе яны пад уплывам Баршчэўскага сталі цікавіцца беларушчынай і пастанавілі друкаваць свае творы. Шэвчэнко, пазнаёміўся з усімі гэтымі беларусамі, прасіў іх, каб чыталі яму свае беларускія творы, і асабліва зацікавіўся народнымі беларускімі песьнямі. Адзін з маладых беларусоў, Ромуальд Подбэрэскі, знаў многа песень; ён прапая іх Шэвчэнцы і апрача таго чытаў яму ўсе беларускія творы Баршчэўскага і перэклад Манькоўскага украінскай *Энэіды* Котлярэўскага. Шэвчэнцы народныя песьні спадабаліся; штучныя літэратурныя творы беларускіх пісьменьнікоў ён крыху крытыкаваў, кажучы, што ў іх мала чысто народнага элемэнта. Аб Энэідзе Манькоўскага Шэвчэнко заўважыў, што гэты твор найбольш мае чыста беларускага элемэнта і што дзеля таго ён найбольш цікавы для яго. Пасья гэтаго Шэвчэнко заахвочываў беларусоў, каб не пакідалі сваей працы для народу бо гэта іх павіннасць, а праца іх, ня гледзячы на цяжкія варункі, не прападзе дарма, і сьляды гэтай працы астануцца.

Вось і ўсё, што нам вядома аб Шэвчэнцы. Ведомасьці гэтыя мы маем с прыватнаго лісту Вінцука Рэутта да Легатовіча.

Што і пазней Шэвчэнко цікавіўся беларускім літэратурным адраджэньнем, можна відзець с таго, што паміж падпішчыкамі на літэратурны альманах Ромуальда Подбэрэскаго: „*Rocznik Literacki*“ *), надрукавана ў кнізе і фамілія вялікаго украінскаго паэты *Szewczenko Taras, Kobzar*.

Ў гэтым альманаху Подбэрэскі маніўся надрукаваць разам з польскімі і беларускія творы, аднак цензура пазваленьня на штучныя беларускія творы не дала, і прышлося памесьціць толькі этнографічныя матэр'ялы, якія друкаваць не баранілі. Подбэрэскі тутака ухітрыўся: паміж народнымі песьнямі памесьціў і дзьве штучныя Яна Баршчэўскаго: «*Ах чым жэ твая, дзеванька, галоука занята*»? і «*Ах, ты, мая гарэліца*» **). Музыку да гэтых слоў напісаў беларускі кампазытар Антон Абрамовіч.

Аб артыстычнай творчасці Шэвчэнкі Подбэрэскі памесціў невялікую заметку ў офіцэльнай правіцельствавеннай (ў польскай мове) газэці „*Tygodnik Petersburski*“ ***).

*) «*Rocznik Literacki*», wydał Romuald Podbereski. Peterzburg 1843. старніца 216.

***) Стр. 202—204 і ноты.

***) „*Tygodnik Petersburski*“ 1844 стр. 569 (стацыя: *Ukraina malownicza*).

С твороў Тараса Шэвчэнкі на беларускую мову дагэтуль мала перэложэно. Вядома нам толькі, што наш песьняр Янка Купала перэкладае вершы «Кобзара» а Ф. Чэрнышэвіч перэклаў на нашу мову «*Кацярыну*» Шэвчэнкі.

З украінцоў, каторыя цікавіліся і друкавалі аб беларусах стацьці, трэба адзначыць: Антоновіча Яшчуржынскага, Гамалія, Русову, ды з новых пісьменьнікоў: Д. Дорошэнка, Сьвятыцкага, Шаповала, Шчурата і Гая.

Літэратурная цікавасць адных да адных у беларусоў і украінцоў, на нашу думку, будзе ўсё больш і больш узрастаць. Дзеля гэтаго ўжо пакладзен моцны фундамэнт з абедзвух старон.

Ромуальд Земкевіч.

З Т. Г. Шэвчэнка.

Уцекае вада ў морэ,
Дый не выцекае;
Вось мужык шукае долі,
Ды яе німае.
Ў сьвет пайшоў мужык за
вочы,—

Стогне сіне морэ;
Ные сэрцэ у трывозе,
І душа гаворэ:

«Ой, куды ты неспытаўшысь?
На каго пакінуў
Матку, бацьку і зямліцу
І сваю дзяўчыну?»

На чужыне ўсе чужыя—
Не зжывшэся з імі;
Нескім будзе выліць сьлёзы,
Падзяліцца імі.

Сеў мужык на старым мейсцы,
Стогне сіне морэ;
Думаў: долю ён спаткае,
А спаткало горэ.
Толькі птушкі пералётам
Сьвіснуць, як на дзіва;
Плачэ бедны, бо дарогі
Зарасьлі крапівай.

Ф. Чэрнышэвіч.

У ДУМЕ І КАЛЯ ДУМЫ.

Заседаньне 16 і 18 лютаго. Разгледалі далей закон аб спосабах змаганьня с п'янствам. Стацьці прыімалі ў рэдакцыі думскай камісіі; спрэчкі вызвала толькі 18 стацьця закону, ў якой гаворыцца аб днях, калі павінно быць забаронена прадаваць гарэлку. Пастанавілі зачыняць манаполькі ў суботы і перэдсьвяточныя дні па гарадох, а па вёсках у гэтыя дні атчыняць манаполькі толькі да другой гадзіны дня. На гэтым заседаньні скончылі ўжо прагледаць гэты закон.

Пасьля разгледалі запрос правых аб непарадках па вышэйшых школах—Дэп. *Некрасов* (партыі „народнай свабоды с Томск. губ.) даводзіць, што глаўная аснова гэтаго запусу—гэта змагань-